

Wismar

Det mecklenburgska Wismar nämns i källorna första gången 1229 och blev en hansastad vid den medeltida handelsvägen mellan Lübeck och Danzig–Baltikum. Hansatiden var en period av livlig handel med åtföljande välstånd. Man importerade trä, pälsar, vax och sill från Ryssland och Skandinavien och exporterade hantverksprodukter, spannmål, lin och öl dit.

Men hansaeran var inte utan dramatik. Ibland blev det stridigheter i städerna om hur makten skulle fördelas. En minnessten på det stora torget i Wismar vittnar om en sådan konflikt. Den berättar om Claus Jesup som år 1427 lät avrätta borgmästaren Banzkow och rådsherren Hinrik van Haren. Det hela började med att Jesup, som stod i spetsen för hantverkarna, gjorde uppror mot de självsvåldiga rådsherrarna, och blev vald till borgmästare. Detta etiketsbrott tålde dock inte det mäktiga hansaförbundet och Jesup störtades i sin tur. Men efter att hansaflottan lidit nederlag mot Danmark gjorde Jesup upp räkningen med sina gamla fiender, som hade del i ansvaret för sjöfiaskot. De nyssnämnda herrarna fick plikta med sina liv och Jesup blev åter borgmästare.

Efter hansaepoken blev det bistrare tider för Wismar och staden undgick inte det trettioåriga kriget. År 1627 tvingades den öppna sina portar för en kejserlig styrka på tusen man. Men när Gustav II Adolf landsteg på tysk mark ändrades läget. Redan 1631 belägrade svenskarna Wismar och efter ett år måste de utmärlade kejsartrupperna kapitulera.

Vid fredsavtalet i Osnabrück 1648 hamnade den starkt krigshärjade hamnstaden vid Östersjön under den svenska kronan, liksom det lilla området Neukloster och ön Poel, numera utgångspunkt för vrakletare. En svensk stadskommendant tillsattes och den nämnda överdomstolen, Wismarska tribunalen, inrättades 1656. Då drottning Kristina besökte staden lovade hon att den skulle få sköta sina angelägenheter på egen hand, trots den svenska överhögheten.

Men Wismars utsatta läge gjorde att staden gång på gång drogs in i krig. Efter det nesliga svenska nederlaget i Fehrbellin 1675 belägrades Wismar av danska, brandenburgska och kejserliga trupper och hamnen spärrades av. Fyra år senare återgick Wismar till Sverige. Nu lärde sig svenskarna av det som skett och byggde en ring av befästningar runt staden. Den bestod av arton bastioner, två raveliner och två citadell.

Wismar blev därmed en av Europas största fästningar samt en viktig länk i den svenska befästningskedja som sträckte sig från Stade vid Elbe till Nöteborg vid Ladoga. En garnison på hela tretusen man stationerades i staden.

Den militära närvaron gav goda arbetstillfällen. Wismar kunde hämta sig lite grann, delvis med hjälp av importerade svenska råvaror.

Men glädjen blev kort. I juli 1699 drog ett fruktansvärt åskväder in över Wismar och en blixtned slog ned i ett av de tre kruttornen. En våldsamt explosion förvandlade tornen till rykande ruinhögar, tyghuset förstördes och en av stadsportarna störtade samman. Ett femtiotal byggnader blev helt förintade.

År 1711, under Karl XII:s tid, inneslöt Wismar av danskarna som dock inte lyckades inta staden. Magnus Stenbock kom till undsättning och fienden fick dra sig tillbaka. Men fem år senare, då Stenbock var slagen, tvingades Wismar kapitulera. Snart var den svenska stormaktstiden förbi, men icke desto mindre ledde freden i Frederiksborg 1720 till att Wismar blev svenskt igen.

Så följde en ganska fridsam tid. Wismars roll som befästning minskade radikalt och redan 1724 bestod garnisonen av endast femtio man. Men 1700-talet blev ändå inte helt störningsfritt för de luttrade stadsborna. Som följd av det sjuåriga kriget 1756–63 mot Preussen, som inte gick särskilt bra för Sveriges del, blev stora delar av staden satta i pant för att betala av den svenska krigsskulden.

I slutet av seklet blev dock hamnen i Wismar en viktig handelsplats för västra Mecklenburg. Från Sverige kom granit, trä, stenkolk och framför allt järn, medan svenskarna i gengäld fick spannmål, salt och faktiskt en del boskap. För wismarska skepp var svenska hamnar fria, vilket självklart var en fördel för handelsutbytet. Det nya tyghuset i staden, vilket ersatte det tidigare förstörda, byggdes delvis av gotländsk sandsten.

Under både 1600- och 1700-talen slog sig en hel del svenska soldater, hantverkare, skeppsbyggare och köpmän ned i Wismar. Skeppsbyggaren Nils Ahsberg invandrade från Karlshamn och från Stockholm kom hans kollega Christian Jacobsen Smit. I skeppsbyggarprojekten ingick order på stora segelfartyg från de mäktiga handelshusen i Lübeck och Stettin. Smit byggde också stadens sista fregatt, bestyckad med fyra kanoner.

Vid nästa sekelskifte skedde något märkligt. Kung Gustav IV Adolf bröt sin förlovning, ingången 1795, med en mecklenburgsk prinsessa, Louise Charlotte. Detta accepterades dock inte så där utan vidare av fästmöns far, den mecklenburgska hertigen. Konflikten slutade med att Sverige som plåster på såren överlämnade Wismar åt Mecklenburg-Schwerin mot en pantsumma av 1 250 000 riksdaler. Detta skedde i ett fördrag i Malmö i juni 1803. Det var mycket pengar, och affären hade nära nog betytt att det fattiga hertigdömet ruinerats, såvida inte banker i Hamburg, Hannover och Braunschweig samt en och annan privatperson hade skjutit till medel för att bestrida kostnaden.

Sverige kunde – om så önskades – lösa tillbaka staden efter hundra, alternativt tvåhundra, år.

Under hundra år var nu Wismar en statsrättslig hybrid med ett slags dubbelt ägande. Dess skepp förde rentav en egen flagga i polkagrismönster.

När de hundra första åren gått blev det praktiskt taget omöjligt för Sverige att lösa in den höga pantsumman som hade belagts med en ränta på fem procent. I ett fördrag i Stockholm i juli 1903 avstod följaktligen Sverige helt från Wismar och staden blev först då helt tysk.

Den 19 augusti 1903 gjorde storhertigen av Mecklenburg-Schwerin, allerhöchst desselben Friedrich Franz IV, ett pampigt intåg i staden, följt av ett historiskt festtåg på 2 800 personer, 86 ryttare, 21 festvagnar och 160 hästar. Både det andliga och lekamliga tillgodosågs inom ramen för denna så kallade återföreningsfest. En högtidsgudstjänst avhölls och mot kvällen intog storhertigen och stadens honoratiores en voluminös festmåltid med bland annat sköldpaddssoppa och "franska höns", nedsköljt av ädla franska viner och champagne. Illuminationer och fyrverkeri avrundade den minnesvärda dagen.

Idag är svenskminnena i Wismar inte så talrika som i Stralsund eller Greifswald i Pommern. Efter 1903 var Mecklenburg tysknationalistiskt och det fanns inget större intresse av att slå vakt kring andra nationers lämningar.

Det nya tyghuset, som den svenska garnisonen hade som vapenarsenal, är byggt av Erik Dahlberg och bär Karl XII:s namnchiffer. Det återställdes under DDR-åren, efter att ha avlägsnats under nazitiden. Efter den tyska återföreningen sanerades huset och hyser i dag Wismars stadsbibliotek. Den svenska överdomstolens stora och praktfulla renässansbyggnad står också kvar och är nyligen renoverad. Ursprungligen var den ett slott som uppfördes 1553–54 på order av hertig Johan Albrekt I av Mecklenburg. Fortfarande kallas det Fürstenhof.

Ett annat svenskminne är "Die Schwedenköpfe" ("svenskskallarna"), träfigurer med huvuden på pålar, som ursprungligen satt vid hamninloppet. Kopior av dessa märkliga konstverk kan beskådas vid den gamla pittoreska hamnen i dag. De har blivit ett slags stadssymbol. Restaurangen Der alte Schwede ("Den gamle svensken") vid det stora torget är däremot inget minne från svensktiden. Den öppnades först 1878, mitt emot den vackra vattenkonsten som

stod färdig 1602 och försåg staden med källvatten ända till år 1879.

Nu släcks törsten på annat sätt i nämnda byggnad. Ingen kan undgå att lägga märke till värdshuset, beläget som det är i en av Tysklands vackraste tegelgotikbyggnader från hansatiden. Detta är också stadens äldsta hus, byggt 1380. Besökaren hälsas av en figur föreställande en ryttare med ett standar med tre kronor på. I restaurangen kan man mellan tuggorna beskåda ett porträtt av Gustav II Adolf.

Wismar utsattes liksom andra historiskt värdefulla tyska städer för det brittiska bombflygets hårda behandling under andra världskriget och denna ödeläggelse har drabbat ett av svenskminnena. I Mariakyrkan fanns nämligen tidigare den pampiga gravvården över den svenske generalmajoren Helmut von Wrangel och hans andra maka. Kyrkan skadades så kraftigt av bomberna att det i dag endast återstår det åttio meter höga tornet. Tornklockan var förresten en present från generalmajoren och den restaurerades under DDR-tiden. Vad gravvården beträffar kan man numera bese den i rådhusets källare.

Andra svenskminnen är ett provianthus från 1690, som numera rymmer stadens arbetsförmedling. Den svenske kommandantens hus står också kvar, och där finns nu en sparbank. Ett märkligt minne är den nära tvåhundra kilo tunga Schwedenstein ("svenskstenen"), som skänktes till staden av Friedrich Franz IV som monument över Wismars slutliga införlivande med Mecklenburg. Stenen har försetts med inskriptioner jämte de svenska, mecklenburgska och wismarska vapnen.

Wismar är väl värt ett besök. Det är en liten hamnstadsidyll med numera knappt femtiotusen invånare, som tillsammans med Stralsund förklarats som världsarv av Unesco 2002. Befolkningen i de förutvarande svenska provinserna är måna om sina svenskminnen och kallar sig gärna "sydsvenskar". Det är – för att citera den brittiske historikern Eric Hobsbawm – ett exempel på invention of tradition. De minneshögtider och andra arrangemang som plägar anordnas inte bara i Wismar utan också i andra gamla städer från svensktiden i norra Tyskland, undviker att ta upp de negativa aspekterna, som krigshärjningarna, kontributionerna och utsugningen av provinserna från svensk sida.

Det torde även gälla det så kallade "Svenskåret", som firas detta år som minne av Wismars överlämnande till Mecklenburg för hundra år sedan. Men historiskt blir det så det förslår. Med livligt svenskt och wismarskt deltagande kommer festligheterna att särskilt anknyta till det som skedde såväl 1803 som hundra år senare.

Svenskar intar Wismar

Jubileumsfirandet i Wismar äger rum i augusti. En höjdpunkt är upprepandet av den historiska paraderna från 1903 med minst tusen deltagare, samtliga i munderingar från den så kallade svensktiden. Den högtidliga festakten äger rum med deltagande av officiella företrädare för Sverige och Tyskland, Mecklenburg-Vorpommern, Wismar och dess svenska vänort Kalmar. Uppträder gör svenska Livgardet och tyska Bundeswehr.

Under dessa dagar i Wismar genomförs det största deltagandet någonsin i utlandet av svenska historiska uppvisningsgrupper. Elva föreningar inom Riksförbundet Sveriges militärkulturhistoriska föreningar (RSMF) bjuder med cirka tvåhundra man på uppvisningar och omgestaltar innerstaden med soldater, kvinnor och barn samt ett härläger från svensktiden.

– Bland annat kommer vaktavlösningar att ske framför det före detta svenska kommandanhuset och historiska tablåer ska spelas upp runt om i staden. På ett ställe ska till exempel en äldre kvinna skälla ut en oförsämd soldat, på en annan gata sitter en äldre man och en pojke och spelar bräde och så vidare. Alla i tidstypiska kläder.

Evenemanget är en satsning inom ramen för projektet Schwedenstrasse, ett officiellt kulturhistoriskt samarbete mellan Sverige och de nordtyska delstaterna med utgångspunkt i den gemensamma historien 1630–1815.